JANUBIY KOREYANING 1961–1979 YILLARDAGI TARIXI (Iqtisodiy modernizatsiya va avtoritar hokimiyat o‘rtasidagi ziddiyatlar)

Urunov Xasan
Samarqand davlat universiteti
e-mail: xasan-urunov@mail.com

Annotatsiya. *Maqolada Janubiy Koreyaning 1961–1979-yillardagi siyosiy va iqtisodiy o‘zgarishlari arxiv hujjatlari, xalqaro bitimlar, konstitutsiyaviy normalar hamda ilmiy tadqiqotlar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning markaziy savoli sanoatlashtirishdagi yutuqlar bilan siyosiy hokimiyatning markazlashuvi o‘rtasidagi munosabatni tarixiy dalillar orqali aniqlashdan iborat. Qiyosiy manbashunoslik yondashuvi 1961-yilgi harbiy to‘ntarish, iqtisodiy rejalashtirish, Yaponiya bilan munosabatlarning normallashuvi, Vetnam urushidagi ishtirok, Yushin konstitutsiyasi va 1979-yilgi inqirozni o‘zaro bog‘liq jarayonlar sifatida o‘rganishga imkon beradi. Tahlil sanoat siyosatining muayyan natijalarini butun avtoritar tuzumning zarurligi haqidagi da’vodan farqlaydi. 1972-yilgi diplomatik prognozlar yakuniy konstitutsiya bilan, Pak Chon Xi o‘limidan keyingi dastlabki ma’lumotlar esa keyingi xabarlar bilan solishtiriladi. Asosiy xulosa shuki, davlatning iqtisodiy muvofiqlashtirish qobiliyati va siyosiy hisobdorlikni cheklash turli mexanizmlar bo‘lib, ularni bir xil sabab sifatida talqin qilish mumkin emas. 1979-yil oxiridagi harbiy qayta guruhlanish Pakning o‘limi demokratik o‘tishni darhol ta’minlamaganini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *Janubiy Koreya, Pak Chon Xi, harbiy to‘ntarish, iqtisodiy rejalashtirish, eksport, Yushin konstitutsiyasi, Sovuq urush, demokratik qarshilik, manbashunoslik.*

Аннотация. *В статье рассматриваются политические и экономические преобразования Южной Кореи в 1961–1979 годах на основе архивных документов, международных соглашений, конституционных норм и научных исследований. Центральный вопрос заключается в соотношении индустриализации и концентрации политической власти. Сравнительный анализ источников охватывает военный переворот 1961 года, экономическое планирование, нормализацию отношений с Японией, участие во Вьетнамской войне, конституцию Юсин и кризис 1979 года. Результаты отдельных инструментов промышленной политики*

разграничиваются с утверждениями о необходимости авторитарного режима в целом. Дипломатические прогнозы 1972 года сопоставляются с окончательным текстом конституции, а первоначальные сообщения об убийстве Пак Чон Хи — с последующими сведениями. Исследование показывает, что государственная экономическая координация и ограничение политической подотчетности представляли разные механизмы. Военная перегруппировка в конце 1979 года свидетельствует о том, что смерть Пака не обеспечила немедленного перехода к демократии.

Ключевые слова: *Южная Корея, Пак Чон Хи, военный переворот, экономическое планирование, экспорт, конституция Юсин, холодная война, демократическое сопротивление, источниковедение.*

Abstract. *This article examines South Korea's political and economic transformation between 1961 and 1979 using archival documents, international agreements, constitutional provisions and scholarly research. It investigates the relationship between industrialization and the concentration of political power. Comparative source analysis connects the 1961 military coup, economic planning, normalization with Japan, participation in the Vietnam War, the Yushin Constitution and the crisis of 1979. Evidence concerning specific industrial policies is distinguished from claims that authoritarian rule as a whole was necessary for growth. Diplomatic forecasts from 1972 are compared with the final constitutional text, while initial reports of Park Chung Hee's assassination are checked against subsequent accounts. The analysis argues that state economic coordination and restrictions on political accountability operated through distinct mechanisms. Military realignment in late 1979 demonstrates that Park's death did not immediately produce a democratic transition.*

Keywords: *South Korea, Park Chung Hee, military coup, economic planning, exports, Yushin Constitution, Cold War, democratic resistance, source criticism.*

Kirish

1961–1979-yillar Janubiy Koreyaning yangi sanoat jamiyatiga aylanishi va siyosiy hokimiyatning bir shaxs atrofida jamlanishi bir vaqtda kechgan davrdir. Mazkur jarayonni faqat iqtisodiy muvaffaqiyat yoki faqat diktatura tarixi sifatida tasvirlash uning sabablarini tushuntirishni qiyinlashtiradi. Maqolaning geografik obyekti Koreya Respublikasi — Janubiy Koreyadir. Shimoliy Koreya bilan munosabatlar tashqi siyosat va xavfsizlik kontekstida yoritiladi; uning ichki tarixi alohida tadqiqot predmeti hisoblanadi.

Tadqiqot 1961-yil 16-maydagi harbiy to‘ntarishdan 1979-yil dekabrdagi hokimiyat uchun harbiy kurashgacha bo‘lgan o‘zgarishlarni qamrab oladi. Pak Chon Xi nomi xalqaro adabiyotlarda Park Chung Hee shaklida beriladi. Maqolaning maqsadi uning boshqaruvi davridagi iqtisodiy vositalar, tashqi resurslar va siyosiy cheklovlarni hujjatlar orqali farqlash hamda 1979-yilgi inqirozga olib kelgan ziddiyatlarni tushuntirishdir.

Asosiy tezis quyidagicha: eksportga yo‘naltirilgan sanoatlashtirishni tashkil etishdagi davlat salohiyati real tarixiy omil bo‘lgan, ammo bu holat prezident hokimiyatining cheklanmasligi iqtisodiy rivojlanishning zarur sharti ekanini isbotlamaydi. Mazkur tezis iqtisodiy natijalarni inkor etish yoki siyosiy xarajatlarni kamaytirib ko‘rsatish uchun emas, turli mexanizmlarni bir-biridan ajratish uchun qo‘llanadi.

Manbalar va tadqiqot usuli

Tahlilda uch turdagi dalil ishlatiladi. Birlamchi manbalar — voqea paytida tuzilgan diplomatik telegrammalar, memorandumlar, 1965-yilgi xalqaro kelishuv, 1972-yilgi qo‘shma bayonot va konstitutsiya matnidir. Keyingi institutsional tarixlar voqealar ketma-ketligini tekshirishga xizmat qiladi. Ilmiy iqtisodiy tadqiqotlar esa alohida siyosat vositalarining natijalarini izohlash uchun qo‘llanadi. Asosiy faktlarga matn ichida raqamli havolalar berilgan.

Birlamchi hujjat haqiqatning to‘liq va xolis tasviri emas. AQSh elchisining bahosi ittifoq manfaatlarini, konstitutsiya matni rasmiy vakolatlarni, demokratik harakat arxivi esa qarshilik ishtirokchilarining tajribasini ko‘proq aks ettiradi. Shuning uchun hujjat muallifi, sanasi, adresati va yozilish maqsadi hisobga olinadi. Koreyscha materiallarning mazmuni bayon qilinadi; o‘zbekcha jumlalar rasmiy tarjima yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri iqtibos sifatida ko‘rsatilmaydi.

Metodologik jihatdan voqeaning sanasi, ishtirokchi bildirgan fikr va muallifning tarixiy talqini ajratiladi. Masalan, 1972-yil oktyabrdagi memorandum keyinchalik amalga oshadigan konstitutsiyaviy o‘zgarishlar haqida taxmin beradi; u yakuniy norma o‘rnini bosa olmaydi. Xuddi shuningdek, suiqasddan bir kun keyin yozilgan xabardagi noaniqliklar keyingi tasdiqlangan ma’lumotlarga tenglashtirilmaydi. Iqtisodiy ko‘rsatkichlarda nominal dollar qiymati, davriy o‘rtacha ulush va aholi tarkibi bir-birining o‘rnida ishlatilmaydi.

Harbiy to‘ntarish va yangi hukumatning mustahkamlanishi

1961-yil 16-maydagi to‘ntarish saylov orqali tuzilgan Chang Myon hukumatini hokimiyatdan chetlashtirdi. Shu kuni Vashingtondan Seulga yuborilgan telegramma qonuniy hukumatni kuch bilan ag‘darishga tanqidiy munosabat bildirgan. Biroq hujjat hukumatning qarshilik ko‘rsatish qobiliyatiga

shubha qilib, AQSh uchun ehtiyotkor kuzatish yo‘lini belgilagan [1]. Bu dalil to‘ntarishni AQShning boshidan to‘liq ma’qullagan rejasi sifatida tasvirlashga asos bermaydi.

Dekabrga kelib diplomatik baho o‘zgargan. Elchi Samuel Bergerning 1961-yil 15-dekabrdagi xati Pak hukumatining islohotchi qiyofasini ijobiy talqin qilgan, AQShning ochiq ko‘magi va Pakning Vashingtondagi qabulini barqarorlashuvning muhim omili deb hisoblagan. Ayni xat yig‘ilish huquqi cheklanganini, siyosiy partiyalar taqiqlanganini va fuqarolik tashkilotlari nazorat ostida ekanini ham qayd etgan [2]. Demak, tashqi qo‘llab-quvvatlash siyosiy erkinlik tiklanganidan keyin emas, cheklovlar saqlanayotgan sharoitda kengaygan.

Bu ikki hujjat orasidagi farq ittifoq siyosatining moslashuvchanligini ochadi. Vashingtonning dastlabki huquqiy e’tirozi yangi hokimiyat bilan ishlash manfaatini butunlay bekor qilmagan. Biroq keyingi hamkorlikdan to‘ntarish oldindan AQSh tomonidan boshqarilgan degan xulosa ham kelib chiqmaydi. Manbalar ko‘rsatadigan narsa — vaziyatga qarab o‘zgargan siyosiy munosabatdir; ular yashirin tashkilotchilikni o‘z-o‘zidan isbotlamaydi.

Pak 1963-yilgi prezident saylovida g‘alaba qozondi; 1969-yilgi konstitutsiyaviy o‘zgarish esa unga uchinchi muddatga nomzod bo‘lish imkonini yaratdi. 1971-yilda u yana prezidentlikni saqlab qoldi [5]. Harbiy hukumatdan saylovli prezidentlikka o‘tish va keyin Yushin tizimining paydo bo‘lishi turli siyosiy bosqichlardir. Ularni bir xil institutsional tuzum sifatida ko‘rish nazorat vositalarining qanday kuchayganini yashiradi.

Iqtisodiy rejalashtirish va eksportga burilish

1961-yil 22-iyulda Iqtisodiy rejalashtirish kengashi — Economic Planning Board tashkil etildi. KDI tadqiqoti uning iqtisodiy rejalarni ishlab chiqish, budjetni taqsimlash va tashqi kapitalni jalb qilish vazifalarini bir idorada birlashtirganini qayd etadi [3]. 1962–1966-yillardagi birinchi besh yillik rejadan keyin 1967–1971 va 1972–1976-yillar rejalari amalga oshirildi. 1977-yilda boshlangan to‘rtinchi reja 1981-yilgacha mo‘ljallangan edi; uning butun natijasini 1979-yilgacha bo‘lgan davrga kiritish mumkin emas [4].

Rejalashtirishning ahamiyati faqat maqsad e’lon qilishda emas, mablag‘ va nazoratni muvofiqlashtirishda bo‘lgan. Kengashning vazifalari investitsiya istagini budjet imkoniyati va tashqi moliyalashtirish bilan bog‘lashga xizmat qilgan [3]. Bundan kelib chiqadigan tarixiy talqin shuki, iqtisodiy boshqaruv salohiyatini prezidentning shaxsiy irodasi bilan to‘liq tenglashtirib bo‘lmaydi.

Idoralar o‘rtasidagi muvofiqlashtirish va qarorni amalga oshirish mexanizmlari alohida tushuntirishni talab qiladi.

Eksport yo‘nalishini rivojlantirishda kredit imtiyozlari, tashqi qarzga kirish, import uchun zarur resurslar va soliq sharoitlari muhim o‘rin tutgan [4]. Biroq dastlabki eksport o‘sishini faqat subsidiyalar natijasi sifatida tushuntirish ham bir tomonlama. SaKong va Kohning KDI sharhi 1960–1961-yillardagi valyuta kursi o‘zgarishlari eksportchilarning sharoitini yaxshilaganiga urg‘u beradi [9]. Ushbu vaqt chegarasi ayrim iqtisodiy siljishlar 1961-yil may to‘ntarishidan avval boshlanganini ko‘rsatadi.

Bu holat davrlashtirish uchun muhim: hokimiyat almashinuvi barcha iqtisodiy jarayonlarning boshlanish nuqtasi bo‘lavermaydi. Pak hukumati mavjud o‘zgarishlarni kuchaytirgan, qayta tashkil etgan yoki yangi vositalar bilan birlashtirgan bo‘lishi mumkin. Shuning uchun iqtisodiy natijani rahbarning lavozimga kelgan sanasidan bevosita chiqarish o‘rniga oldingi va keyingi siyosatning uzviyligi tekshirilishi kerak.

Tashqi kapital va xavfsizlik diplomatiyasi

1965-yil 22-iyunda Yaponiya va Janubiy Koreya o‘rtasidagi normallashuv doirasida mol-mulk va da’volar hamda iqtisodiy hamkorlik kelishuvi imzolandi. BMT Treaty Seriesdagi matnning I moddasida o‘n yil davomida 300 million AQSh dollariga teng qaytarilmaydigan mahsulot va xizmatlar, shuningdek 200 million dollargacha uzoq muddatli past foizli kredit belgilangan [6]. Bu ikki majburiyatni birdan berilgan 500 million dollarlik naqd mablag‘ deb talqin qilish xatodir.

Kelishuv yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratgan bo‘lsa-da, uning siyosiy qabul qilinishi ziddiyatli bo‘lgan. Yaponiya bilan yaqinlashuvga qarshi noroziliklar bo‘lib o‘tgan [5]. Moliyaviy majburiyat haqidagi hujjat iqtisodiy hamkorlik miqyosini tasdiqlaydi, ammo mustamlakachilik tajribasi jamiyat tomonidan qanday baholanganini o‘zi to‘liq ochmaydi. Shuningdek, davlatlararo bitimning mavjudligi barcha jabrlanuvchilar uni adolatli deb qabul qilganini anglatmaydi.

Vetnam urushidagi ishtirok xavfsizlik va iqtisodiy manfaatlar bog‘langan ikkinchi yo‘nalish bo‘lgan. 1966-yil 4-mart sanasi qo‘yilgan Braun memorandumida qo‘shimcha Koreya qo‘shinlarini yuborish bilan bog‘liq harbiy jihozlar, xarajatlarni qoplash va eksportni qo‘llab-quvvatlash kabi majburiyatlar bayon etilgan [7]. Hujjat bu hamkorlikni oddiy mafkuraviy birdamlik bilan cheklash mumkin emasligini ko‘rsatadi: uning aniq moddiy shartlari ham bo‘lgan.

Mazkur manba orqali harbiy diplomatiya iqtisodiy resurs olish vositasi bo‘lganini ko‘rish mumkin. Biroq shartnomadagi imkoniyatlarni butun iqtisodiy o‘sishning yagona sababi deb hisoblash asosli emas. Qo‘llab-quvvatlashdan foydalanish ishlab chiqarish salohiyati va ichki boshqaruvga ham bog‘liq bo‘lgan. Urushning insoniy xarajatlari ham moddiy kelishuv bilan tenglashtirilmaydi; ushbu memorandum ularni to‘liq hisoblash uchun yetarli manba emas.

1979-yil 30-iyundagi Pak–Karter uchrashuvi yozuvida Pak AQSh quruqlik qo‘shinlarini kamaytirishni to‘xtatishni so‘ragan; inflyatsiya, neft narxi va neft ta’minotini ham muhim muammolar deb ko‘rsatgan. Karter xavfsizlik majburiyatini tasdiqlagan, ammo cheklangan qo‘shin qisqartirishini butun mudofaa kafolatining yo‘qolishi bilan tenglashtirmagan [21]. Bu uchrashuv ikki ittifoqchi xavfni bir xil baholamaganini ko‘rsatadi. Undagi Shimoliy Koreya tahdidi haqidagi iboralar Pakning muzokaradagi pozitsiyasidir; ular mustaqil tekshirilgan harbiy statistika sifatida ishlatilmaydi.

Og‘ir va kimyo sanoati siyosati

1973-yilda og‘ir va kimyo sanoatini kengaytirish yo‘nalishi kuchaydi. Po‘lat, mashinasozlik, kemasozlik, elektronika, kimyo va rangli metallar strategik yo‘nalishlarga aylandi [4]. Bu o‘zgarish eksport hajmini oshirish bilan birga ishlab chiqarish tarkibini yangilashga qaratilgan edi. Strategik tarmoqlarni kengaytirish uchun vaqt, kapital va texnologik imkoniyatlarni birlashtirish talab etilgan.

Nathan Lanening 2025-yilda arXivda e’lon qilingan tadqiqoti 1973–1979-yillardagi sanoat siyosati bevosita qo‘llab-quvvatlangan tarmoqlarni hamda ularning oraliq mahsulotlaridan foydalanuvchi keyingi ishlab chiqarish bo‘g‘inlarini rivojlantirganini aniqlaydi [10]. Bu yerda manba muallifning empirik tadqiqoti sifatida ishlatiladi; arXiv nusxasi alohida ko‘rsatiladi. Tadqiqotning xulosasi muayyan sanoat siyosatiga taalluqli bo‘lib, Pak tuzumining barcha siyosiy amaliyotlarini baholamaydi.

Shu farq tarixiy argumentning markazidir. Ayrim sanoat vositalari samara bergani saylovlarni cheklash yoki muxolifatni bostirish ham iqtisodiy jihatdan zarur bo‘lganini ko‘rsatmaydi. Bunday umumiy da’vo uchun siyosiy tuzumning ta’sirini kredit, tarmoq tanlovi, tashqi bozor va texnologik o‘zgarishlardan ajratadigan qo‘shimcha dalillar kerak bo‘ladi. Ushbu maqolada ularning mavjudligi da’vo qilinmaydi.

Wontack Hong hisoblariga ko‘ra, 1979-yilda tovar eksporti taxminan 15 milliard dollarga yetgan va uning 90 foizdan ko‘prog‘ini sanoat mahsulotlari tashkil etgan. Eksportning yalpi milliy mahsulotga nisbati 1962–1966-yillardagi

taxminan 4 foizdan 1977–1979-yillardagi taxminan 26 foizga ko‘tarilgan [8]. Bu ko‘rsatkichlar tashqi bozor bilan integratsiyani ifodalaydi. Dollar qiymati nominal bo‘lgani uchun u real ishlab chiqarish yoki aholi farovonligining aynan shu miqdorda oshganini anglatmaydi.

1 jadval. Iqtisodiy va ijtimoiy o‘zgarishlarning tekshirilgan ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	Davr va qiymat	Manba	Talqin chegarasi
Tovar eksporti	1979: taxminan 15 mlrd AQSh dollari	[8]	Nominal qiymat; real o‘sish sur’ati emas
Eksportda sanoat mahsulotlari ulushi	1979: 90% dan yuqori	[8]	Butun iqtisodiyotdagi sanoat ulushi emas
Eksportning yalpi milliy mahsulotga nisbati	1962–1966: ≈4%; 1977–1979: ≈26%	[8]	Davriy ko‘rsatkich; YaIM bilan almashtirilmaydi
Qishloq xo‘jaligi va baliqchilikdagi bandlik ulushi	1965: 58,7%; 1978: 38,4%	[15]	Mahsulot yoki daromad ulushi emas
Shahar aholisining jami aholidagi ulushi	1979: 54,9%	[15]	Uy-joy va xizmatlar sifati haqida yakka o‘zi xulosa bermaydi

Manbalar: Hongning ilmiy tahlili [8] va Country Studyning Society under Park bo‘limi [15]. Qiymatlar muallif tomonidan yangidan hisoblanmagan; manbalardagi yaxlitlash saqlangan.

Ko‘rsatkichlar turli hodisalarni o‘lchaydi. Eksportning milliy mahsulotga nisbati bozor yo‘nalishini, bandlik tarkibi mehnat resurslarining ko‘chishini, shahar aholisi ulushi esa hududiy-demografik o‘zgarishni ifodalaydi. Ularning birgalikdagi siljishi sanoat jamiyatiga o‘tish haqidagi talqinni qo‘llab-quvvatlaydi, ammo ishtirokchilar orasida foyda va xarajatlar qanday taqsimlanganini o‘z-o‘zidan ko‘rsatmaydi.

Xavfsizlik argumenti va Yushin tizimi

1972-yil 4-iyuldagi Shimol–Janub qo‘shma bayonoti birlashishning tashqi aralashuvsiz mustaqil hal etilishi, tinch yo‘l va mafkuraviy farqlardan yuqori milliy birlik tamoyillarini belgilagan. Unda provokatsiyalarni cheklash, almashinuvlar va to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqa haqida ham kelishilgan [11]. Hujjatning mavjudligi ikki davlat amalda birlashganini yoki harbiy ishonchsizlik tugaganini anglatmaydi.

Diplomatik muloqotning ochilishi ichki siyosiy erkinlashuv bilan bir yo‘nalishda kechmagan. Kissinjerning 1972-yil 17-oktyabrdagi memorandumida harbiy holat, parlamentni tarqatish, universitetlarni yopish va ommaviy axborot vositalariga oldindan senzura joriy etish rejalari qayd etilgan [12]. Hujjat xalqaro vaziyat haqidagi argument bilan ichki hokimiyatni mustahkamlash maqsadini birga muhokama qiladi. Uni faqat tashqi xavfga majburiy javob sifatida o‘qish manbadagi siyosiy bahoni toraytiradi.

Yushin konstitutsiyasi 1972-yil 21-noyabrdagi referendum bilan tasdiqlanib, 27-dekabrda kuchga kirgan. 39-modda prezidentni Birlashtirish milliy konferensiyasi orqali saylashni, 40-modda parlamentning uchdan bir qismi uchun nomzodlarni prezident tavsiya etishini, 47-modda olti yillik prezidentlik muddatini belgilagan. 53-modda favqulodda choralar, jumladan erkinlik va huquqlarni vaqtincha to‘xtatish imkonini bergan; 59-modda parlamentni tarqatish vakolatini ko‘rsatgan [13].

Manbalarni solishtirish muhim tuzatishni beradi. 17-oktyabrdagi memorandum bo‘lajak tizim uchun ikki muddatlik cheklovni taxmin qilgan [12]. Yakuniy Yushin tizimida esa qayta prezident bo‘lish cheklovi mavjud bo‘lmagan [13]. Shuning uchun dastlabki diplomatik xabardagi prognozni konstitutsiyaning haqiqiy qoidasi sifatida keltirish mumkin emas. Bu tafovut hujjatning voqea bilan bir vaqtda yozilgani uning barcha ma’lumotlari yakuniy ekanini anglatmasligini ko‘rsatadi.

1972-yil 22-dekabrdagi AQSh Davlat departamenti memorandumida Pakning qayta saylanishi oldindan kutilgani hamda tabrik xatini Seul AQSh roziligi sifatida targ‘ib qilishi mumkinligi yozilgan. Shu bilan birga, ittifoq manfaatlari tufayli diplomatik tabrik yuborish tavsiya etilgan [14]. Ushbu hujjat AQShning noroziligi bilan amaliy hamkorlikni davom ettirishi o‘rtasidagi chegarani ko‘rsatadi. Ochiq qo‘llab-quvvatlashdan tiyilish munosabatlarni uzish bilan bir xil emas edi.

Jamiyatdagi o‘zgarish va siyosiy qarshilik

Sanoatlashtirish qishloqdan shaharga ko‘chish va bandlik tarkibining o‘zgarishi bilan bog‘liq bo‘lgan. Country Study qishloq xo‘jaligi va baliqchilikdagi bandlik ulushi 1965-yildagi 58,7 foizdan 1978-yilda 38,4 foizga tushganini, 1979-yilda shahar aholisi jami aholining 54,9 foiziga yetganini qayd etadi [15]. Shu manba Saemaul harakatini qishloq yo‘llari, ko‘priklar va turmush sharoitini yaxshilash bilan birga davlatning siyosiy safarbarlik faoliyati sifatida ham tasvirlaydi [15].

Saemaul tajribasini faqat infratuzilma dasturi yoki faqat siyosiy targ‘ibot deb baholash uning ikki vazifasini ajratishga imkon bermaydi. Yo‘l va xizmatlar o‘zgarishi kundalik hayotga ta’sir qilgan bo‘lishi mumkin; dastur atrofidagi safarbarlik esa hukumatning jamiyat bilan aloqasini boshqarishga xizmat qilgan. Bir vazifaning mavjudligi ikkinchisining bo‘lmaganini isbotlamaydi. Ularning ko‘lami haqida alohida mahalliy tadqiqotlar zarur.

Siyosiy norozilik Yushin tizimiga qarshi konstitutsiyaviy kampaniyalar bilan davom etgan. 1975-yil maydagi 9-son favqulodda chora konstitutsiyani tanqid qilish va shu faoliyatni matbuotda yoritishga jinoiy cheklovlar qo‘ygan [5]. Bunday tartib jamoatchilikning hukumatni nazorat qilish imkoniyatini kamaytirgan. Iqtisodiy yutuqlarni muhokama qilish bilan boshqaruv qarorlarini erkin tanqid qilish huquqi bir-biridan farqli masalalar edi.

1979-yil avgustida YH korxonasi ayol ishchilarining muxolif Yangi demokratik partiya binosidagi noroziligi kuch bilan bostirilgan. Korea Democracy Foundation materiallari 4-oktyabrda muxolifat yetakchisi Kim Yon Sam parlamentdan chiqarilganini ham hujjatlashtiradi [16]. Bu voqealar mehnat talabi va siyosiy vakillik muammosi bir-biriga tutashganini ko‘rsatadi. Ish joyini saqlash masalasi hukumatga qarshi umumiy kurash bilan bog‘langan.

16–20-oktyabrda Pusan va Masandagi talabalar hamda fuqarolar namoyishlari Bu–Ma demokratik qo‘zg‘oloni sifatida tarixga kirgan. 18-oktyabrda Pusanda harbiy holat, 20-oktyabrda Masan va Changvonda garnizon chorasi joriy etilgan [17]. Ushbu ketma-ketlik norozilikning mahalliy hodisadan davlat xavfsizligi vositalari bilan bostiriladigan siyosiy inqirozga aylanganini ko‘rsatadi. Biroq namoyishlar bilan keyingi suiqasd orasidagi qisqa vaqt ularni yagona sababiy zanjirga avtomatik birlashtirish uchun yetarli emas.

1979 yilgi inqiroz va Pak Chon Xi o‘limi

Davr oxirida inflyatsiya, qarzga bog‘langan korxonalar va barqarorlashtirish siyosatining oqibatlari iqtisodiy bosimni kuchaytirgan [4]. Iqtisodiy qiyinchilik siyosiy erkinlik talabini tushuntiruvchi yagona omil emas: Yushin normalariga qarshilik avvalroq mavjud edi. Shuning uchun 1979-yilgi inqiroz iqtisodiy bosim, siyosiy vakillik cheklovi va xavfsizlik apparati ichidagi munosabatlar tutashgan vaziyat sifatida talqin qilinadi.

1979-yil 26-oktyabrda Pak Chon Xi KCIA rahbari Kim Jae Gyu tomonidan otib o‘ldirildi [17; 19]. Bu voqeaning sodir bo‘lgani bilan jinoyat motivining izohini farqlash kerak. Shaxsiy mojaro, siyosiy qaror va norozilikka munosabat haqidagi versiyalar bir xil darajadagi dalil emas. Alohida ishtirokchining ruhiy

holati to‘g‘risidagi boshqa amaldor bildirgan taxmin klinik yoki yakuniy tarixiy xulosa sifatida olinmaydi.

27-oktyabrdagi Pinckney memorandumida kim o‘q uzgani haqidagi dastlabki xabarlar bir-biriga zid bo‘lgani ko‘rinadi. 29-oktyabrdagi Wickham telegrammasi esa Kim Jae Gyuning harakatlari haqida batafsilroq ma’lumot beradi [18; 19]. Ikkinchi hujjat ham suhbatdosh generalning axboroti va bahosiga tayangan. Shunday qilib, keyingi xabar oldingisidagi noaniqlikni kamaytiradi, ammo barcha motivlarni shubhasiz aniqlab bermaydi.

Bu hujjatlar inqiroz paytidagi axborotning qanday shakllanishini ochadi. Voqeaga yaqin sana manbaning afzalligi bo‘lsa-da, shoshilinch xabarlar tekshirilmagan versiyalarni o‘z ichiga olishi mumkin. Maqolada suiqasdning tasdiqlangan ishtirokchisi va sanasi fakt sifatida, uning maqsadi haqidagi mulohazalar esa manbaga bog‘langan talqin sifatida beriladi. Shu farq tarixiy ishonchlilikni saqlaydi.

Pakning o‘limidan so‘ng Choi Kyu Ha rahbarligi ostida konstitutsiyaviy o‘tish ehtimoli paydo bo‘lgan. Biroq 1979-yil 12-dekabrda Chun Doo Hwan harbiy boshqaruv ustidan nazoratni kuchaytirgan [20]. Demak, 1961–1979-yillarni faqat Pakning vafoti bilan yakunlash yilning oxirgi muhim siyosiy burilishini chetda qoldiradi. 1979-yil oxiri demokratik tartibning to‘liq tiklanishi emas, keyingi hokimiyat uchun kurashning boshlanishi bo‘lgan.

2 jadval. Asosiy tarixiy dalillar va ulardan kelib chiqadigan xulosalar

Dalil	Hujjat yoki manba	Asoslanadigan xulosa	Asoslanmaydigan da’vo
1961-yildagi AQSh bahosining o‘zgarishi	16-may telegrammasi va 15-dekabr xati [1; 2]	Dastlabki tanqid keyingi hamkorlik bilan almashgan	AQSh to‘ntarishni oldindan tashkil qilgan
1965-yilgi iqtisodiy kelishuv	BMT Treaty Series, I modda [6]	Grant mahsulot va xizmatlar, kredit esa alohida majburiyat bo‘lgan	500 mln dollar birdan naqd berilgan
Sanoat siyosatining natijalari	Lane tadqiqoti [10]	Muayyan tarmoq siyosati ishlab chiqarishga ta’sir qilgan	Barcha avtoritar choralar o‘sish uchun zarur bo‘lgan
1972-yilgi prognoz va yakuniy norma	17-oktyabr memorandum va Yushin matni [12; 13]	Dastlabki xabar yakuniy qoidadan farqlangan	Prognoz konstitutsiya matniga teng

Dalil	Hujjat yoki manba	Asoslanadigan xulosa	Asoslanmaydigan da’vo
1979-yilgi dastlabki xabarlar	27 va 29-oktyabr hujjatlari [18; 19]	Axborot keyingi xabarlarda aniqlashgan	Bir amaldorning fikri barcha motivlarni isbotlaydi
1979-yil dekabrdagi harbiy burilish	The Transition [20]	Pakning o‘limi demokratik o‘tishni darhol ta’minlamagan	1979-yilda demokratik tizim to‘liq tiklangan

Manba: ko‘rsatilgan hujjatlar asosidagi muallifning qiyosiy tahlili. Oxirgi ustunda manbalardan chiqarib bo‘lmaydigan da’volar berilgan.

Muhokama

Dalillar ikki soddalashtirilgan tushuntirishga chegaralar qo‘yadi. Birinchisi, iqtisodiy o‘sishni faqat avtoritar rahbarning qat’iyati bilan izohlashdir. EPBning vazifalari, tashqi bitimlar va eksport siyosati muayyan institut va vositalarni ko‘rsatadi. Ikkinchisi, siyosiy repressiyalar tufayli iqtisodiy o‘zgarishlarni faqat targ‘ibot mahsuli deb hisoblashdir. Eksport va bandlik tarkibidagi ko‘rsatkichlar real o‘zgarishlar yuz berganini tasdiqlaydi [3; 6; 8; 15].

Ushbu maqolaning talqiniga ko‘ra, iqtisodiy muvofiqlashtirishning kuchayishi va siyosiy hisobdorlikning kamayishi bir davrda yuz bergan, ammo turli mexanizmlar orqali ishlagan. Birinchisi resurslarni safarbar qilish va ishlab chiqarishni tashkil etish bilan, ikkinchisi tanqid, raqobat va hokimiyat almashinuvini cheklash bilan bog‘liq. Ularni ajratish iqtisodiy yutuqni tan olish bilan inson huquqlari buzilishini baholash o‘rtasida sun’iy tanlov yaratmaslikka imkon beradi.

Sanoat siyosatining natijasidan diktaturaning zarurligi haqida xulosa chiqarish sababiy tahlil chegarasidan chiqadi. Shuningdek, 1979-yildagi inqirozdan barcha oldingi sanoat qarorlari samarasiz bo‘lgan degan hukm ham kelib chiqmaydi. Vaqt bo‘yicha birga kechgan hodisalar sabab va oqibat ekanini ko‘rsatish uchun uzatuvchi mexanizm hamda muqobil izohlar tekshirilishi kerak. Maqola bunday farqlashni manbalarni tanqidiy solishtirish orqali amalga oshiradi.

Manbalar korpusining cheklovi ham mavjud. Diplomatik hujjatlar qaror qabul qiluvchi elitani yaxshi ko‘rsatadi, ammo oddiy oilalarning tajribasini to‘liq ifodalamaydi. Umumiy statistik ulushlar hududiy, gender va kasbiy tafovutlarni yashirishi mumkin. Demokratik harakat materiallari qarshilikni tushunish uchun zarur, lekin barcha aholining fikrini reprezentativ so‘rov kabi o‘lchamaydi. Shu

sababli maqola Pak davrining har bir ijtimoiy guruh uchun yagona tajriba bo‘lganini da’vo qilmaydi.

Xulosa

1961–1979-yillardagi Janubiy Koreya tarixida iqtisodiy modernizatsiya va siyosiy markazlashuv o‘zaro tutashgan, ammo bir-biriga teng bo‘lmagan jarayonlardir. Harbiy to‘ntarish hokimiyatning yangi manbasini yaratgan; rejalashtirish idoralari va eksport siyosati ishlab chiqarish o‘zgarishlarini tashkil etgan; tashqi bitimlar moliyaviy va xavfsizlik resurslarini kengaytirgan. Yushin konstitutsiyasi esa prezident hokimiyatini uzoq muddatga mustahkamlab, siyosiy hisobdorlikni keskin cheklagan.

Maqolaning manbashunoslik natijasi prognozni yakuniy normadan, dastlabki xabarni tasdiqlangan faktdan va ishtirokchi bahosini muallif xulosasidan ajratish zarurligini ko‘rsatadi. Ayniqsa 1972-yilgi konstitutsiya va 1979-yilgi suiqasd hujjatlari bunday farqlashsiz noto‘g‘ri talqin qilinishi mumkin. Kuchli tarixiy dalil alohida hujjatning mavqei bilan emas, uning boshqa manbalar bilan tekshirilishi orqali hosil bo‘ladi.

Pak davridagi eksport yutuqlarini tan olish avtoritar cheklovlarni oqlashni talab qilmaydi. Siyosiy repressiyalarni qayd etish esa sanoatlashtirishning natijalarini inkor etishga asos bo‘lmaydi. 1979-yil oxiridagi harbiy qayta guruhlanish rahbarning o‘limi hokimiyatni demokratik yo‘l bilan almashtirish institutlari o‘rnini bosa olmasligini ko‘rsatgan. Shu tariqa davrning asosiy tarixiy ziddiyati iqtisodiy boshqaruv imkoniyatlari kengayishi bilan siyosiy tuzumning moslashuv va hisobdorlik imkoniyatlari torayishi o‘rtasida namoyon bo‘lgan.

Foydalanilgan manbalar va adabiyotlar

[1] U.S. Department of State. Telegram From the Department of State to the Embassy in Korea. 16 May 1961. FRUS, 1961–1963, Vol. XXII, document 216. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v22/d216

[2] Berger, S. Letter From the Ambassador to Korea to Secretary of State Rusk. 15 December 1961. FRUS, 1961–1963, Vol. XXII, document 249. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v22/d249

[3] Korea Development Institute. (2014). 2013 Modularization of Korea’s Development Experience: Operation of the Economic Planning Board in the Era of High Economic Growth in Korea. Hisobotning onlayn mazmuni. https://www.kdi.re.kr/research/reportView?classcd=N01&pp=10&pub_no=13671

[4] Savada, A. M., & Shaw, W. (Eds.). (1992). South Korea: A Country Study. Washington, DC: Federal Research Division, Library of Congress. Economic Development bo‘limi. Onlayn nusxa: https://countrystudies.us/south-korea/15.htm

[5] Savada, A. M., & Shaw, W. (Eds.). (1992). South Korea: A Country Study. The Military in Politics bo‘limi. Onlayn nusxa: https://countrystudies.us/south-korea/14.htm

[6] Japan and Republic of Korea. (1965). Agreement on the Settlement of Problems concerning Property and Claims and on Economic Co-operation. Signed at Tokyo, 22 June 1965. United Nations Treaty Series, Vol. 583, No. 8473. I modda. https://treaties.un.org/doc/Publication/unts/Volume%20583/volume-583-I-8473-English.pdf

[7] Brown, W. G. (1966). Brown Memorandum. 4 March 1966. National Institute of Korean History, History through Sources, hujjat matni va sharhi. https://contents.history.go.kr/front/hm/print.do?levelId=hm_150_0070&tabId=01&treeId=020108&whereStr=

[8] Hong, W. (1991). Import Restriction and Liberalization. In L. B. Krause & K. Kihwan (Eds.), Liberalization in the Process of Economic Development. Berkeley: University of California Press. 7-bob, 263-bet. https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/public/book/liberalization-in-the-process-of-economic-development.html

[9] SaKong, I., & Koh, Y. (2026). Export Promotion and Korea’s Government-Led Industrialization (1960s–1970s). K-Developedia, 26 August. https://www.kdevelopedia.org/k-db-originals/export-promotion-and-koreas-government-led-industrialization-1960s-1970s

[10] Lane, N. (2025). Manufacturing Revolutions: Industrial Policy and Industrialization in South Korea. arXiv preprint, 2505.20566. https://arxiv.org/abs/2505.20566

[11] Inter-Korean Relations Management Bureau, Ministry of Unification. (1972). July 4 South–North Joint Communiqué. 4 July 1972. Koreyscha hujjat. https://dialogue.unikorea.go.kr/ukd/cb/usrtalkmanage/View.do?id=19&major_talk_yn=Y&tab=5

[12] Kissinger, H. A. Memorandum to President Nixon. South Korean President to Announce Imposition of Martial Law October 17. 17 October 1972. FRUS, 1969–1976, Vol. XIX, Part 1, document 162. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v19p1/d162

[13] Republic of Korea. (1972). Yushin Constitution. Official Gazette, No. 6337, 27 December 1972. National Institute of Korean Historydagi hujjat parchasi va sharhi; 39, 40, 47, 53 va 59-moddalar. https://contents.history.go.kr/front/hm/view.do?levelId=hm_150_0090

[14] Eliot, T. L., Jr. Memorandum to Kissinger. Congratulatory Message to President Park Chung Hee. 22 December 1972. FRUS, 1969–1976, Vol. XIX, Part 1, document 172. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v19p1/d172

[15] Savada, A. M., & Shaw, W. (Eds.). (1992). South Korea: A Country Study. Society under Park bo‘limi. Onlayn nusxa: https://countrystudies.us/south-korea/16.htm

[16] Korea Democracy Foundation. Mehnat va siyosiy qarshilik haqidagi tarixiy materiallar, jumladan Kim Yon Samning parlamentdan chiqarilishi haqidagi 4 October 1979 gazeta xabari. Koreyscha elektron material. https://contents.kdemo.or.kr/sub06/sub06_02.html

[17] Korea Democracy Foundation Open Archives. 1970 – Korea Democratic Movements. Anti-Yushin Movement va Busan-Masan Democratic Uprising bo‘limlari. https://archives.kdemo.or.kr/display/en/1970.html

[18] Pinckney, T. C. Information Memorandum. Korea Situation and Future US Policy. 27 October 1979. National Security Archive, hujjat va OCR nusxasi. https://nsarchive.gwu.edu/document/22885-document-11-information-memorandum-drafted

[19] SSO Korea to SSO DIA. Cable. Assassination and the Aftermath. 29 October 1979. General Wickhamning xabari. National Security Archive, hujjat va OCR nusxasi. https://nsarchive.gwu.edu/document/22886-document-12-cable-sso-korea-sso-dia-subject

[20] Savada, A. M., & Shaw, W. (Eds.). (1992). South Korea: A Country Study. The Transition bo‘limi. Onlayn nusxa: https://countrystudies.us/south-korea/18.htm

[21] Memorandum of Conversation. President Jimmy Carter and President Park Chung Hee. The Blue House, Seoul, 30 June 1979; memorandum dated 3 July 1979. National Security Archive, OCR nusxasi. https://nsarchive.gwu.edu/media/22882/ocr